

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

Çanakkale Savaşları Sırasında
Türk Askerinin Psikolojik Durumu
Ve Siper Mektupları

Yrd. Doç. Dr. Muhammed ERAT

Metin ALİZ
000211021
Tarih (İ.Ö.)

Çanakkale 2004

Giriş

Çanakkale Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki diğer Türk Cepheleri hakkında yazılanların bir çoğu savaş tarihi niteliğindedir. Cephe yaşamının savaş dışında kalan diğer etkinlikleri, rütbesiz bir askerin savaşa bakış açısı ve onu yorumlayışı üzerine kaynaklar çok azdır. Buna karşın Çanakkale Gazilerinin mektup, anı ve kitapları az sayılamayacak kadardır. Uzlaşmacı

devletlerin yayımladığı asker mektuplarına bakıldığında ise Türk askerlerinin mektupları arasında sayıca fazlasıyla fark vardır.

Asker mektupları karşılıklı iki cephede savaşan iki askerin savaşa bakış açılarını da günümüze taşır. Türkler için kutsal bir güç söz konusu iken müttefik kuvvetlerinin sömürgelerinden toplanan askerler için manevi huzur söz konusu değildi. Ancak her iki tarafın da sorguladığı tek ortak nokta savaşın acımasızlığı ve kötü bir karşılaşma olduğudur. İnsanlıklarını savaş süresince hiç unutmadılar ancak çok uzaklaştırdılar.

23 Mayıs’da 9 saatlik ateşkes kararı alınır. Sebebi, süngü süngüye muharebe sırasında şehit düşenleri veya yaralıları savaş alanından temizlemektir. İşte Türk ve Anzaklar ilk kez burada birbirlerini gördüler ve şaşırdılar.

L.H. Barlet

1. Anzak Tümeni, 11. Tabur

“Siperler çok sayıda ölü ve yaralıyla doluydu. Yaralıların büyük bir kısmının durumu da ağırdı. Bende bacağımdan yaralıydım ama o tabloyu görünce kendi yaramı unuttum. Bu insanlara yardım etmek istiyordum. Bizden ya da karşı taraftan oluşları artık önemli değildi. O sırada benim gibi bacağımdan yaralı bir Türk askeri yanıma geldi. İşbirliği yapmak istediğini anlatmaya çalışıyordu. Hemen harekete geçtik. Bulabildiğimiz sargılarla beraber yaraları sarmaya, can çekişenlerin kurumuş dudaklarına mataralarda kalmış suları damlatmaya başladık. Sonunda dermansız kaldık. İki düşman arkadaş içtenlikle el sıkışarak ayrıldık.”

9 saatin dolmasıyla da birlikte birbirlerinin hayatlarını kurtarmaya çalışanlar yeniden savaşmaya başlayacaklardır. İşte Türk askerinin mektup ve anılarında da söz konusudur. Ancak vatani kurtarmak için tüm maneviyatıyla karşıındaki istilacıları da durdurmak zorundadır. Ayrıca mektuplar Türk aile yapısındaki özüne saygıyı açıkça ortaya koymaktadır. O bakımdan da değer taşımaktadır.

Çanakkale Savaşı’nın Psikolojisi

Bu savaş bir çok bakımdan eski savaşlardan farklıdır. Türkler tam manasıyla Dünya Savaşı’nı Çanakkale’yle karışmışlardır. Kafkasya’da, Galiçya’da, Suriye’de ve Irak’da yapılan savaşlar topyekün savaşlardan ziyade sınırlı birliklerle yapılan savaşlardır. Fakat Çanakkale Savaşları’nı Türkler ordusuyla ve halkıyla dünyanın en büyük devletleri olan İngiltere ve Fransa’yla savaşmaya mecbur kalmıştır.

Bununla birlikte Çanakkale ve cephe gerisindeki insanların psikolojik durumunu anlayabilmek için Çanakkale Savaşı’nın psikolojisini anlamak gerekir.

Çanakkale Savaşına kadar tarihe “büyük adamların” perspektifinden bakılmıştır. “Büyük adamlar” sabah alacasında şahlanmış atları üzerinde taarruz emirleri yağdırıp, yüz binleri ölüme sürerler, o yüz binler de arkalarında toz bulutlarıyla cepheye koşuşur ve çoğun zaman geride bir kan gölü ile meçhul asker unvanı bırakırlardı. Yüz binlerin adını sanını kimse bilmezdi. Yenenler yenilenler, ölenler kalanlar onlar olduğu halde kitaplarda savaşları hep krallar ve imparatorlar kazanırdı. İşte Çanakkale Savaşlarıyla bu mantık değişmiş, cephede ve gerisindeki yüz binlerin sevinci ya da gözyaşları ses bulmuştur.

Çanakkale’de;

Cesaret ve kahramanlık ikinci plana düşmüş, teknoloji ön plana çıkmıştır. Siperlerin öneminin ortaya çıkması gibi yeni kurallar savaş mantığına girmiştir. Günümüzde ise bu tamamen ortadan kalkmış, harp sahnesinde ne asker ne top ne hayvan görülebilir. Her şey gizlenmiş sahne boş bırakılmıştır. Bu da Çanakkale’deki siperlere gizlenen birliklere benzemektedir.

20. yüzyıldan önce savaş alanlarında genç kumandanlar önemli roller oynar ve savaşı yönetirlerdi. 20. yüzyılda ise savaş tecrübeleri fazla olan generaller önemli roller oynamışlardır. Çanakkale muharebelerini yöneten kumandanlar da 20. yüzyıl komutanlarındandır. Ancak komutanların başarı sağlaması da cesaret ve bilgeliğin yanında maddi kaynaklarla da çok yakından ilgilidir. Örneğin; Hindenburg’un Rus Cephesinde elde ettiği başarılarda demir yolları önemli paya sahiptir.

Savaşlarda önemli görülen kaleler bile bu yüzyılda ağır toplarla düşürülmüştür. Tüm bu değişimler içerisinde kalan ve değişmeyen en önemli varlık manevi güçtür. Türk milletinde ezelden beri var olan bu kudret Çanakkale Savaşları’nda kendisi yeniden göstermektedir. O kadar ki hayatla hiçbir bağlantısı kalmaya binlerce insan tek bir sebep için süngü takıp düşmanın üzerine yürüyor. Amaç vatan topraklarını korumak. Bu savaş Napolyon’un söylediği “Harp bir sevk’ül-ceyş meselesi olmaktan ziyade bir psikoloji meselesidir. Maneviyat harbin yarısını kazandırmaya kafidir.” Sözüne doğrular niteliktedir.

Ion Hamilton;

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı,

“Ne olursa olsun zafere ulaşma yolundayız. Dünyada bizim askerimizden daha iyi yetiştirilmiş asker yoktur. Bizimkiler askerliğin ruhuna vakıf, hepsi de gönüllü ve tam bu meslek için yaratılmışlardır. Niçin savaştıklarını biliyorlar. Harbin sona ermesi için boğazları aşıp, Rus dostlarımızla el ele tutuşmamızın elzem olduğunu biliyorlar. Belki hepside ölecekler ama Türkleri de yola getirecekler.”

Er Rowling Lennox

Anzak 5. Tugay, 15. Bölük

“Henüz 19 yaşındayım. Türklerle savaşırken ne savaşın mahiyeti ne de sebepleri hakkında esaslı bir bilgim vardı. Bildiğim tek şey İngiltere Osmanlı’ya savaş açmıştı. Bizimde o günkü duruma uymamız gerekiyordu.”

Yarbay Mustafa Kemal

19. Tümen Komutanı

“Karşılıklı siperler arasındaki mesafe 8 metre... Yani Ölüm Muhakkak... Birinci siperdekiler hiç biri kurtulmamacasına düşüyor. İkincidekiler onların yerine giriyor fakat ne kadar imrenilecek bir soğuk kanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir duraksama göstermiyor, sarsılmak yok. Okuma bilenler ellerinde Kuran-ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar, bilmeyenler Kelime-i Şahadet getirerek ölüyorlardı.”

Bursalı Nuri Oğlu Hüseyin

26. Piyade Alayı, 2. Tabur, 1. Bölük

25 Nisan 1915 günü Seddülbahir’de yaralanan Hüseyin Çavuş ayağı kesilmesine rağmen bölüğüne geri dönmek için

ısrar etmiştir. İsrarı sonuçsuz kalıp geri hizmete alınırken ise hayatında ilk kez gözyaşı dökerek komutanına;

“Düşmandan öcümü alamadan beni gönderiyorsunuz. Beni öldürseydiniz de bana bu acıyı göstermeseydiniz.” Diyor ve herkese kırgınlık gösteriyordu.

Yukarıda Napolyon’un savaş konusundaki tespitine verilen bu örnekler sözü doğrular niteliktedir. Çanakkale Savaşları iki taraf içinde kötü koşulları içinde muhafaza ediyordu. Sıkıntılar birbirine benzer ve aynıydı. Örneğin kış oldukça soğuk ve bit tüm Gelibolu Yarımadasına yayılmış vaziyeteydi. Muharebe sonunda ölen askerlerin gömülmemesinden kaynaklanan koku da her iki tarafa da aynı duyguları uyandırıyor. Farklı olan ise üçlü uzlaşma devletlerinde olmayan sadece Türk Birliklerinde var olan vatani koruma içgüdüsüdür. Maneviyatlarının kuvvetli olması da bu sebepten gelmektedir.

İşgalci güçler zora düştüklerinde “Burada ne işimiz var?” sorusunu rahatlıkla ifade ediyorlardı. Ancak işgale uğrayan bir milletin “Neden buradayız?” sorusundan önce topraklarını koruması gerekmektedir. Bu sebeple nedenini düşünmüş fakat ifade etmemişlerdir. Bu kutsal bir görevdi. tüm bu sebeplerden dolayı Türk askerinin iç dünyasını manevi gücünün dışında tam olarak bilemiyoruz. Çünkü içinde olduğu kötü durumu dışa yansıtmaz. Şikayet ederse kaybedecek, kaybederse topraklarının işgalinden sonra daha fazla acı çekecekti ve bağımsızlığı yok olacaktı.

Savaş sırasında işgalci güçlerin içerisinde bulundukları psikolojiyi ve kötü durumu yazdıkları günlük ve mektuplardan rahatlıkla anlayabiliriz. Kötü olan hiçbir şeyi yazmaktan çekinmemişlerdir. Türk birlikleri ise savaş sırasında iç dünyalarını yansıtmamış ancak savaş sonrasında yayınlanan gazi anı ve röportajlarından bunu anlayabiliriz.

Çanakkale Savaşı sonrasında;

“Onlar tarih olmadan, tarih onlar olmuştur.”

Çanakkale Cephesinden Mektuplar

Çanakkale Savaşları sırasında her iki tarafın askerlerine de yazdığım mektuplara sansür uygulanmıştır. Bu duruma Uzlaşmacı devletlerde daha az rastlanmıştır. Günümüze ulaşan mektuplardan Uzlaşmacı devletlerin cephe güvenliğini zor durumda bırakacak bilgiler dışında çektikleri kişisel sıkıntıların yazılması sansür dışı bırakıldığı anlaşılmaktadır. Mektuplar subaylar tarafından okunuyor, asıl sansürün askerlerin kendisi tarafından yapılması bekleniyordu. Türklere yararlı haber ve bilgi vermemek için uygulanan diğer bir yol mektupları geciktirerek yollamaktır. Bu yolla bilgiler güncelliğini kaybetmekteydi. Bu önlemlere rağmen yine de bazı bilgiler gazetelere de çıkmıştır.

Türk askerlerine gelince yazdıkları mektuplardan çok azı günümüze ulaşmıştır. Askerlerin günlük yaşamlarıyla ilgili bilgiler ve psikolojisi genelde savaş sonrası, gazilerle yapılan konuşmalardan elde edilmiştir. Çok az da olsa subay günlükleri günümüze gelmiştir. Türk askerlerinin mektuplarının az olmasındaki diğer bir sebep ise okuma yazma bilmemeleri ve mektup yazma alışkanlıklarının olmamasından kaynaklanır. Gönderilen mektupların büyük bölümü de hazır asker mektubu ya da buna benzer basma kalıp mektuplardır. Hazır asker mektuplarının varlığı o günleri yaşamış kişilerin anlattığı anılardan bilinmektedir.

Hazır mektuplar önceden basılmış ve herkese uyabilecek tipte mektuplardır. Bunlar hal hatır sormakla başlar yaşlılardan başlayarak selamlamalarla biterdi. Nasıl olsa her askerın köyünde birer ninesi ve dedesi vardı. Mektubu gönderecek olan kendisine uygun bir mektubu seçer postaya verirdi. Günümüze ulaşan ve yayınlanma şansı bulan mektupların çoğu subay ve yedek subayların mektuplarıdır. Hepside o günün görgü ve saygı kurallarına göre yazılmış, belirli bir kalıba uygun, duygusal mektuplardır.

Günümüze ulaşan Türk asker mektupları içe dönük, dış dünya ile ilişkileri sınırlı, anne ve babaya saygıyla başlayıp, ülke için cephede olmanın mavi huzurunu belirten dost ve akrabalara selamla biten mektuplardır.

Cephede birbirlerine karşı savaşmakta olan her iki taraf askerlerinin savaşa bakış açıları da farklıydı. İşgalcilerin savaşa

bakış açısı ve kültürleri daha akılcı ve gerçekçi hareket etmelerini sağlamıştır. Mektuplarında bitlendiklerinden, hasta olduklarından, başları üzerinde patlayan mermilerden, dondurucu soğuktan veya yanı başlarında ölen askerlerden söz etmektedirler. Türk askerinin ise mektup ve anılarında bu sıkıntılara yer verilmemekte. Onlar daha çok duygusaldır. Özellikle acılar, içe atılmak içindi. Kişisel dertlerin mektuplarla da olsa anne ve babası ile paylaşılması geleneklerinde yoktu. Kutsal bir görevi yerine getirmenin mutluluğunu her defasında dile getirirlerdi. Türk ordusunda sansür uygulanıp uygulanmadığı kesin değildir. Fakat uygulanan kesin bir sansür vardır ki bu da askerin kendine uyguladığı sansürdür.

İstilacı devletlerde düzenli bir posta servisi olup mektup ve küçük hediyeler özenle yerine ulaştırılmaya çalışılıyordu. Türklerde ise düzenli bir posta teşkilatı olmayıp asker postası uygulanmaktadır. Bazı bölgelerde gönüllülerin özel ulug sistemi oluşturdukları da görülür. Bu ulug sistemine “**Sai**” denmektedir. Bu kişi tek tek köyleri gezip mektup ve hediye toplar cepheye götürür. Oradan cevapları alıp geri dönerdi. Sai adı verilen kişi genellikle aynı bölgeden oluşturulan (İzmir-Ödemiş) birliklere mektup götürüyordu.

Çanakkale Cephesinden Asker Mektupları

Yüzbaşı Kazım Efendi
21. Alay, 1. Tabur, 1. Bölük Kumandanı

27 Nisan 1915 (1331)

Seddülbahir civarında Selimbey Çiftliğinden
18-19 “M” 331 Kazım

Sevgili Kardeşim,

Ben vatan ve millet uğrunda bana düşen vazifeyi ifa ettim. Artık gerisini size terk ediyorum. Ben cümlenize hakkımı helal ettim, tabiidir ki siz de helal edersiniz. Hemşiremin, Ziyanın kemali hasretiyle gözlerinden öperim. Muhterem amcamın ellerinden öperek dualarını her zaman beklerim. Çoluk çocuğumu evvel Cenabı Hakka sonra vatan ve millete ve sizlere emanet ederim. Sevgili valideme, aileme, çocuklara güzel bakınız. Tahsillerine himmet ediniz. Maaşlarının tahsisi, icap eden muamelenin ifası için arkadaşlardan alayımızın tabur katibi ve aynı zamanda alay naibi bulunan Hasan Efendiye yazdım. Bulunduğum fırkanın kumandanı Miralay Remzi Beydir Alay Kumandanı Binbaşı Halil Beydir. Bu isimler size lazım olursa kendileri ile muhabere edersiniz. Binbaşımız Şevki Beyde benim gibi tehlikede bulunduğu için sağ kalırsa ona da müracaat edersiniz. Kolordu kumandanımız malum olduğu üzere Esat Paşa Hazretleridir. Hayvanım hakkında lazım gelen muamele içinde katip efendiye yazdım. Oradaki hakkımı da çocuklarım için yazdım. Sana çok rica ederim, efradı ailemi, validemi hiçbir vakit üzme. Daima rıfk ile muamele et. Bana acımasınlar. Ben mukaddes vatan uğruna terk-i can ettim, bahtiyarım. Cenabı Hâke sizleri de bahtiyar bulunsun. Baki cümlenizi Cenabı Hakka emanet ederim sevgili kardeşim.

Vatanı için ölümü büyük bir kalp rahatlığı içinde bekleyen bir adamın vasiyeti olan bir adamın Çanakkale’yi Çanakkale yapan kahramanlık destanının özel bir ifadesidir. Yüzbaşı Kazım Efendi bu mektubu yazdıktan tam 26 gün sonra hissettiği veçhile şehit olmuştur. Yukarıdaki mektup onun son mektubudur.

55. Alay, 5. Bölükten

Eskişehir’in Ilıca Köyünden Ekderis Oğullarından Ömer Oğlu Nasuh, 1306

İnegöl Kazasının Muzal Köyünden Resul Oğullarından Mehmet Emin Oğlu Mustafa, 1304

Ankara Kalecik Kazasından Dalyasan Köyünden İbrahim Oğlu Hüseyin, 1302

Kerevizdere'de taburun önünde düşmanın yapmış olduğu büyük bir ileri siper hazır kıt'a olarak bulunan taburun sinirlerine dokunuyordu. Tümen komutanı bile, "2. Taburun önünde düşman bu cesareti gösterebilir... Tuhaf şey!" diyordu. Bu siperi yıkmak, perişan etmek gerekirdi! Fakat bu da büyük fedakarlığa bağlıydı. Yüzbaşı durumdan etkilenmişti. Tabur komutanıyla görüşerek "Biz bu siperi yıkarız, fakat en sevgili askerlerimden birkaç tanesini feda etmek lazım." Diyordu. Yüzbaşının bu sözlerini dinleyen biraz mütevazı bir asker olan Ömer Oğlu Nasuh ilerleyerek, "Ben bu siperi yıkarım, sen bana istediğim arkadaşlarımı ver, Yüzbaşım!" dedi. Tabur komutanı muvafakat gösterdi. Yüzbaşı da lazım gelen talimatı verdi.

Gece pek karanlıktı. Nöbetçilerimiz ve düşman tarafından atılan silahların kesik sesleri, siperleri saran zifiri karanlığı yırtmak için haykırıyorlar gibiydi. Nasuh Onbaşı; Mehmet Oğlu Mustafa, İbrahim Oğlu Hüseyin ve Mehmet Oğlu Abdurrahman'dan oluşan küçük ordusunun başında düşman siperlerine doğru karanlıklar içinde süzülüp gitti.

15 dakika sonra, düşman siperinden 4-5 el bombasının sesleri duyuldu. Sonra boğuşma başladı. Bu habersiz hücumdan telaş eden düşman, etrafa şaşkın kurşunlar, maksatsız top ve havan mermisi fırlatıyordu. Top ve havan mermilerinin açtığı çukurlardan keskin bayıltıcı ölü kokuları geliyordu. Herkes Nasuh Onbaşı ile arkadaşlarını bekliyordu. Nihayet 7. Bölük mıntıkasından haber geldi. Nasuh Onbaşı vazifesini yerine getirerek sipere dönmüştü fakat yalnızdı. Mustafa, Hüseyin ve Abdurrahman yoktu. Bunlar da vazifelerini yerine getirmişler fakat bu uğurda kurban olmuşlardı. Yüzbaşı; "Arkadaşlar hepimiz için bir şereftir." Diyordu. Düşman siperinin perişan edilmiş olduğunu derhal fark eden tümen komutanı taburu tebrik ediyor ve Nasuh Onbaşının göğsüne kendi eliyle Osmanlı Yıldızı Nişanı takıyordu.

Nasuh Onbaşı mert ve asil bir eda ile yalnız vazifesini yaptığını söylüyordu. Nasuh Onbaşı bu olaydan 4 gün sonra da (24 Temmuz 1915) askerliğin en şerefli bir rütbesi olan "ŞEHİTLİK" rütbesini kazandı. Allah Rahmet Eylesin!

Bir Askerin Siperdeki İlk Gecesi (1915)

Sevgili kardeşim Müfit Necdet'e

Başları göklere doğru uzanmış, dağların üzerinde kartallar gibi uçuşan bulutlar, altın kurdelelerle işlenirken muhitin sükun ve sukut ile titreyen kalbinde, karanlıkları yaran zulmetlere meydan okuyan bir seda yükseldi.

"Silah başına!"

Bu emir birkaç şahısta birkaç ağızda tekrar edilerek, yansıdı. Artık gölgeler dolaşıyor, fısıltılar çoğalıyor. Bazen kısa, sert ve keskin emirler duyuluyordu. "Düşman taarruz ediyormuş" deniliyor ve bu cümleyi hafif alaycı bir tebessüm takip ediyordu. Hiçbir yerde hiçbir kimsede olağanüstülük görülüyordu. Ölüme karşı gitmeye hazırlanan bu cesur kahramanlar üzerinde küçük bir tereddüt bile hissedilmiyordu. Yalnız sükun ve intizamla çalışan, düşmana karşı koyacak, ölümle çarpışacak fakat vatani kurtarmaya azmetmiş, milletin namusuyla eğlenen, yurdun, Türk'ün mukaddesatıyla görülmüyordu. Genç subaylar kılıçlarını kuşanıyor, azimkar gözlerle

düşman istikametinde yıldızlardan haber sezmeye uğraşıyorlardı.

Bunlarda benim gibi, hepsi de genç, yeni terfi etmiş, gençlik devresinin ateşli ihtirasını yenmeden, gençliğin zevk ve emellerine doymadan, vatanın bağrında alçalmış çizmelerle, düşmana haddini bildirmek için namuslarına tecavüz edilmiş millettaşlarının, hakaret görmüş kardeşlerinin intikamını almak için, din için, namus için, vatan için istikballerini çiğneyerek yurdun istikbali uğruna hudutlara koşmuşlardı.

Önde cüretkar adımlarla yürüyen dinç, vakarlı subaylar, arkasında gözleri vatanın her tarafına sokulmak isteyen düşmana şimşekler, ateşler saçan bir kıt'a. Bunlar ayaklarının hareketiyle meydan gelen küçük, hafif çıtırtıları duymayarak, mehtabın ışıklarından sabahın oluşuna hükmeden bülbüllerin ötüşüne asla ehemmiyet vermeyerek etrafın yeşil ormanları arasından gösterilen istikamette, düşmanı kahretmek için ilerliyordu. Sert, kısa ve emredici bir ses, gecenin mahsur karanlığı içinde uçtu;

“İstikamet 34 No'lu savunma noktası...!”

Başlar sola, ayaklar sola, mangalar sola döndü. Artık yüksek, çetin çakıllı, manalı, bir dağ turmanılıyordu. Mesafenin verdiği yorgunlukla terleyen yüzünü, beyaz “MİM” markalı mendile silerken, kalbimde saklayamayacağım bir acı duydum. Ruhum ezildi. Gözlerimde hayaller, beynimde birer birer mazinin tatlı hayalleri dolaştı. Batıya döndüm. İstanbul beyaz ufuklarına doğru 3 senedir hasret çektiğim bir mevcudiyetin hayaline yemin ettim. “Vatanın düşman ayakları, camileri hac gölgeleri altında görmektense, genç hemşirelerin namusları ayak altına alınmak, ihtiyar annelerin beyaz saçlarına hakaret edilmektense, senin; Özellikle senin, “Ey güzel hayal! Düşman kucığında çırpındığını duymaktansa , şu yüksek tepenin bulutlara karışmış zirvelerinde bayrağım gibi kırmızı kanlara boyanarak ölümü isterim.” Dedim.

Mukaddesatımı çiğnemek isteyen, Kabeme haclar yerleştirmek isteyen, bu sefil düşman leşlerinden kan abidesi ve zafer teşkil etmeden ölmeyeceğim. Gözlerimde beyaz ve güzel bir hayal, ellerimde ölüm püsküren küçük ve yuvarlak bombalar olduğu halde yürüdüm. İlk bombayı sevgilim namına ateşlerken batıya, onun diyarına bulutlarla selamlar hürriyetler yolladım.

Oğlun Hasan Etem

4 Nisan 1331

(17 Nisan 1915)

Valideciğim,

Dört asker doğurmakla müftehir şanlı Türk annesi!

Nasihat-amiz mektubunu, Divrin Ovası gibi güzel, yeşillik bir ovacığın ortasından geçen derenin kenarındaki armut ağacının sayesinde otururken aldım. Tabiatın yeşillikleri içinde mest olmuş ruhumu bir kat daha takviye etti. Okudum, okudukça büyük dersler aldım. Tekrar okudum. Şöyle güzel ve mukaddes bir vazifenin içinde bulunduğumdan sevindim. Gözlerimi açtım, uzaklara doğru baktım. Yeşil yeşil ekinlerin rüzgara mukavemet edemeyerek eğilmesi, bana, annemden gelen mektubu selamlıyor gibi geldi. Hepsi benden tarafa doğru eğilip kalkıyordu ve beni, annemden mektup geldi diyerek tebrik ediyorlardı.

Gözlerimi biraz sağa çevirdim güzel bir yamacın eteklerindeki muhteşem çam ağaçları kendilerine mahsus bir seda ile beni tebşir ediyorlardı. Nazarlarımı sola çevirdim cıgıl cıgıl akan dere, bana validemden gelen mektuptan dolayı gülüyor, oynuyor, köpürüyordu... Başımı kaldırdım, gölgesinde istirahat ettiğim ağacın yapraklarına baktım. Hepsi benim sevincime iştirak ettiğini, yaptıkları rakslarla anlatmak istiyordu. Diğer bir dalına baktım, güzel bir bülbül, tatlı sedası ile beni teşhir ediyor ve hissiyatıma iştirak ettiğini ince gagalarını açarak göstermek istiyordu. İşte bu geçen dakikalar anında, hizmet eri:

-Efendim, çayınız, buyurunuz, içiniz, dedi.

-Pekala, dedim. Aldım baktım, sütlü çay...

-Mustafa bu sütü nereden aldın? dedim.

-Efendim, şu derenin kenarında yayıla yayıla giden sürü yok mu?

-Evet, dedim. Evet ne kadar güzel.

-İşte onun çobanından 10 paraya aldım.

Valideciğim, on paraya yüz dirhem süt, hem de su katılmamış. Koyundan şimdi sağılmış, aldım ve içtim. Fakat bu sırada düşünüyorum. Ben validemin sayesinde onun gönderdiği para ile böyle süt içeyim de, annem içmesin, olur mu? Şevket neden içmiyor?

Fakat yukarıdaki bülbül bağıırıyordu: "Validen kaderine küssün, ne yapalım. O da erkek olsaydı, bu çiçeklerden koklayacak, bu süttten içecek, bu ekinlerin secdelerini görecek ve derenin aheste akışını tetkik edecek ve çıkardığı sesleri duyacak idi."

Şevket merak etmesin, o görür, belki de daha güzellerini görür. Fakat valideciğim, sen yine müteessir olma. Ben seni, evet seni mutlaka buralara getireceğim. Ve şu tabii manzarayı göstereceğim. Şevket, Hilmi de senin sayende görecektir. O güzel çayırın koyu yeşil bir tarafında, çamaşır yıkayan askerlerim saf saf dizilmişler. Gayet güzel sesli biri ezan okuyordu.

*Ey Allah'ım, bu ovada onun sesi be kadar güzeldi. Bülbül bile sustu, ekinler bile hareketten kesildi, dere bile sesini çıkarmıyordu. Herkes, her şey, bütün mevcudat onu, o mukaddes sesi dinliyordu. Ezan bitti. O dereden ben de bir abdest aldım. Cemaat ile namazı kıldık. O güzel yeşil çayırın üzerine diz çöktüm. Bütün dünyanın dağdağa ve debdebelerini unuttum. Ellerimi kaldırdım, gözlerimi yukarı diktim, ağzımı açtım ve dedim :
-Ey Türklerin Ulu Tanrısı! Ey şu öten kuşun, şu gezen ve meleyen koyunun, şu secde eden yeşil ekin ve otların, şu heybetli dağların Halkı! Sen bütün bunları Türklere verdin. Yine Türklerde bırak. Çünkü böyle güzel yerler, seni takdis eden ve seni ulu tanıyan Türklere mahsustur.*

"Ey benim Yarabbim! Şu kahraman askerlerin bütün dilekleri; ism-i celalini İngilizlere ve Fransızlara tanıtmaktır. Sen bu şerefli dileği ihsan eyle, ve huzurunda titreyerek, böyle güzel ve sakın bir yerde sana dua eden biz askerlerin süngülerini keskin, düşmanlarını zaten kahrettin ya, bütün bütün mahveyle!"

Diyerek bir dua ettim ve kalktım. Artık benim kadar mes'ut, benim kadar mesrur bir kimse tasavvur edilemezdi. Dünyanın en güzel yerleri burası imiş. Yalnız bu memleketlerde düğün olmuyor. İnşallah düşman asker çıkarır da, bizi de götürürler, bir düğün yaparız, olmaz mı? Kadir'e mektup yazdım. Valideciğim, evdeki senet vesaireyi kimselere kat'iiyen vermeyin ve sorarlarsa biz bilmiyoruz deyin. Çantayı al, sandığa koy. Ben sana vaktiyle anlatmış idim., bu dünya böyledir. Fakat sen merak etme. O parayı vermese, adliyedeki adam vermezdi. Hani nasıl aldık. Yalnız zaman ister. Valideciğim, çamaşır falan istemem, paralarım duruyor, Allah razı olsun.

Tekirdağında Osman oğlu İbrahim

Burdur-Bucak-Kuşbaba Köyü

Hakikatlı validem,

Mahsus selam iderim , iki ellerinden öperim ,hayır duanızı talep iderim .Hamdolsun ,sıhhatteyim. İnşallah sizlerde sıhhattesiniz.18 Eylül 1915 tarihinde harbe iştirak ettik .Şimdiye kadar ingiliz düşmanımızla muharebe itmekteyim. İşte şimdi Osmanlı ordusunun kahraman askerleri,ingiliz düşmanlarımızı kahr iderek tamam denize kadar döktük.Hamd olsun ,daha çok düşmanlarımızı tepeleyeceğiz. Biz Osmanlı askerleriyiz, bize bu Osmanlılık birinci padişahımız Osman Gazi'den kalmıştır. Asla geri dönmeyiz. Muharebe ettiğimiz gibi mektup yazmaya elimiz değmiyordu. Biz asker olduğumuz gibi her daim mektup yazamayız; benim bir mektubuma siz beş mektup yazacaksınız. Herhalde cevabını gönderiniz, inşallah yakın zamanda . Selamet şerefini ihsan eylesin. Elbaki Hüda' ya emanet olasınız. Valideciğim meram etmeyesiniz,hamd olsun çok rahatım. Ocak 1916. Oğlunuz İbrahim Çavuş. Adresim: Altıncı Hatem Nizamiye dir.Birinci Taburun İkinci Bölüğü de, Birinci Takımın birinci Mangasında diyerek yazınız.

Himmetli Biraderim, Muhammet Efendi, Dayım Yusuf Efendi,

Evvela selam ettikten sonra, saniyen iki ellerinizden buse idem ve yengem Kadınlara ayrıca ederim. Biraderim

hanesi tarafına, Kerim Kadınlara, Mahdumum Emin Ağa'ya ayrıca ederim. Büyük Pederim Ahmet Ağa'ya hanesi tarafına, kızlarına selam ederim. Amcam Mustafa Ağa'ya, Muhammet Efendiye, Dayım Osman Çavuş Ağa'ya, Hacı Emin Ağa'ya cümlemenize selam ederim. Bize selam yok mu diyen ahbaların cümlesine ayrıayrı selam ederim. Bizim kadına da selam ederim. Şimdiye kadar mektup yollamadığının sebebi; Ağustos 31 tarihinde İstanbul'dan hareket ettik, Eylül'ün 18'inde Arı Burnu'nun sağından harbe girdik. 21 Aralık 1915'te düşmanı kahrettik Allah izniyle. 21 Aralık 1915 günü sabah namazının evvel vaktinde düşmanları denize düktük. 4 Ocak 1916'da hareket ettik Tekirdağ'ına geldik. Şimdiye kadar benim elim olmadı, sizde benim nerede olduğumu bilmediniz. Şimdiden geri ben haftada bir mektup gönderirsem sizde haftada beş mektup göndermelisiniz. Ateş altında bir mektup yazdım, 16 Aralık 1915 tarihini atmadım. Şimdi bu mektup ile ikisini birden yolladım. Kusura bakmayınız, inşallah yakın vakitte görüşürüz. Ol tarafta her işinizi nasıl ettiğerseniz beyan ediniz. Sizden aldığım iki mektup; biri dayım Osman Çavuş, biri biraderim Muhammed Efendiden. Harp yerinde geldi, vusul buldu, çok memnun oldum. Allah sizleri de memnun eylesin. Emin olduğumuz yeri soruyordunuz. Şimdi Tekirdağ'ına geldik, şimdilik burdayız. Biraderim Hakkı Efendiye, Mustafa Ağa'ya ayrı ayrı selam ederim. Şükürler olsun paraca sıkılmadım, tütün içmediğim sebeple; çocuklara tütün içirmeyin. Bir iki ay daha param yeter meram etmeyiniz.

Ömer Onbaşı

Harp cephesinde Ömer Onbaşından köyden küçük kardaşına,

Benim nur-i ' aynım ve ciğer köşem birader-i can beraberim, efendim, mahsusen selam ve dualar olunub hatır-ı nazikaneleri istifsar kılınmakta ve gülden nazik demirden pek vüdu-ı nazeninleri daima sıhhat ve afiyet üzere olup Cenab-ı Hak Teala hazretleri cenabının bilcümle cismi latif ve ruh-i şerifinize sıhhat ve afiyet ihsan edip hak yüzü suyu hürmetine savn-ı samedaniyyesinde ileriye geriye gitmeyerek masumlar buyara amin. Duaları Hüdaya amma ba'd ile ithaf olunub eğer çi bu taraftan sual-i şerif ve erzani-i latif buyurulursa hafazanallah tarih-i şukkaya değin vücud-i behbudumuz afeyet üzere olup...

Benim bidancik kardeşim Muhammed.

Pek iyi bilinya Muhammed, onbaşı olduk da hala okuyup yazmak öğrenemedik! Başçavuşumuz Hüseyin Efendiden irica ettim, sana şu güzel mektubu yazmağa başladı. Hele bir kerecik dinleyim dedim; okudu, bişey anlamadım. Ama mektub böyle yazılırmış katibcesi bu imiş; hoca efendilerden böyle öğrenilirmiş; benim neyime gerek? Koca Başçavuşun eline ayağına sarıldım. Yarım saat ırcalar ettim. Hele hele Allah'a bin şükür ağzımdan ne çıkarsa yazıvereceğine söz aldım. Ama pek de cahilce şeyler söylersem düzeltiverecek. Buna da ben ırzı oldum. Ne yaparsın, cahil kalmanın sonu işte budur!

Ağabeyin Ömer Onbaşı

Makam-ı Küçük Biraderim Mehmet Efendi

Hatır-ı şeriflerinin istifsar idüb mahsus dide-i enverlerini bus edip ol tarafta bizi sual edenleri ferdan ferdan selam ve dualar eyleyüb hamd olsun tarih-i şukkaya değin vücudumuz sıhhat ve afiyet üzere olduğunu arz ile duanız berekati ile rahatta bulunduğumuzu ve selamet ile asude bal-ı bi-ibtihal kaldığımızı ba'de'I-beyan ciğer köşem makam-ı evladım ferzendimden ırcam şudur ki ağa tarafından, laf aramızda, onun kendi ağzından çıktığı gibi siz efendime yazacağım şu şukka-ı hulusi çok irca ederim. Köyde kimseye okumayasın. Bizim Hüseyin Çavuş yeni cahil olmuş derler ve benimle zevklenirler. Sakın ha Mehmed oğlum sen sen olasın mektubu kimseye göstermeyesin. Sen efendim artık kıraat da imla da öğrendim şu mektubumu zahmet çekmeden kendin pek güzel kendine okursun. İhtiyar amcana sakın köyün akli başında ağalarından fena sözler getirmeğe zinhar sebebiyet verme ki tasaddi etmeyesin. Mehmed Efendi sonra seni ferzend-i celilü 'ş-şanıma istemeyerek beddualar okurum.

Şöyle bilüp ona göre davranmaya gayret eyle. Baki cümleye ve bütün köy ahalisine selamlarımla dualarımı edegör. Allah da seni feyzlendire. Evlatcağızım vesselam ve selavat efendim.

Bölük Emmini ve Başçavuş Hüseyin

Benim tek kardeşçiğim Mehmed

Sen bensiz oralarda ne yapıyon? Ne iş tutuyon? Haber ver bakalım: Koca nine zahirelerimizi öğütdü mü? Köyün değirmeni işliyor mu? Şimdıcik ben kalksam da köye geliversem bir dilim ekmek bulub verebilin mi? Küçük bınar daştı mı? Daşmadıysa susuzluk çekersiniz, vah vah. Bana bak oğlum: Şimdıcik çocuklar delikanlı yerine geçtiler. Sen de davran Koca ninene, köyün ihtiyarlarına yardım et. Sana ne verirlerse yapıvir, anladın mı? Sen beş vakit namazını kılıyon mu? Yoksa tenbel tenbel sokaklarda mı dolaşıyon? Aman Mehmedim beş vakit namazını sakın sakın terk idmeyesin. Namazını kılmazsın, orucunu tutmazsın Hak Te'ala Hazretleri seni sevmez; beş sene sonra asker olunca yüzünde nur-i pir görülmez. Sonra senin adını bölükte “yüzü şavksız Mehmed” koyarlar.

Bizim köyün mekteb hocası köy hocası olacak adam değildir, büyük ulemadır. Sen beni dinle, neyine lazım? Hoca efendinin eteğine yapışasın. Sen ondan daha yigirmi bin ilim kaparsın. Bizleri sorarsan, ah oğlum bilsen cenk de neler, ne babayığitlikler gösteriyoruz.

Ağabeyin Emir Onbaşı

Ciğerköşem Mehmed Efendi,

Ağan şimdi de bizim askerliğimizi kaba lisanıyla yazdırmağa kalkışıp bu işe tahammül olunamayıp her ne kadar bura ahvalini kendim yazsam ve güzelce anlatan demiş isem de elime ayağıma sarılıp Allah (illa) benim istediğim gibi yazacaksın deyub pek çok ve aşırı derecede iricalarda bulunduğundan ve zamanımızın dahi ol mertebe müsaadesi kalmadığından her ne dedi ise aynen yazıp iş bu şukkayı bitirmeğe gayret eylediğin malum olub gözlerinizden bus eylediğin herhalde beyan olunur. Küçük biraderim canberaberim efendim hazretleri.

Bölük Emmini ve Başçavuş Hüseyin

Bitanecik kardeşim, oğlum Mehmed,

Sen daha küçüksün aklın ermez amma Türk oğlu cenge girince aslan kesilir. Hey babam hey! Buraya geldik geleli öyle cenk ediyoruz ki yerlerden babalarımız, başlarını kaldırıyor, bize bakıyor. Göklerden melekler iniyor. Ne dersin Mehmed? Ben bir gece iki melek gördüm. Biri geldi, omzuma gongdu; öbürüde gözümüzün önünde uçuşdu durdu. Ama nasıl? Düşman yaylım ateş ediyordu. Kurşunlar dolu tanesi gibi yağıyordu. Bu melekleri bizim büyük şefaatci peygamberimiz beni korumağa göndermişti. Dualar edem dedim kollarımı galdıramam ki... Gelsin yaylım ateş! mavzerime gürşun yetiştiremiyordum. Derken melekler uçuverdiler. Düşman da kaçtı, kaçtı teres! Hala ovalarda gölgelerini görüyorum be. Ama biz şehid vermedik mi, gazilerimiz yaralı düşmedi mi? Ne söylüyon? Kıyamet gibi bir şey oldu. Yalnız bizim bölükden on iki yaralı saydılar. Dört tane şehidimiz vardı. Oh! Şimdıcik ağlayacağım. O arkadaşlarımdan bir danesi benim gucağıma düştü. Hasangilin Kara Ali bilin ya, işte o aslan babayığit birden bire yığılıverdi. Göğsünden bir gürşun yemişdi. Bana dediki “Bölük eminine yazdırıver arkadaş, ben ölüyorum, memlekete yazdır da bana ağlamasınlar. Ben öldüm amma donuz düşman da kaçtı”. O zaman

demincek bana gelen melekleri yine gördüm.Şehid arkadaşımın etrafında nurlar saçarak dolaştılar,dolaştılar onun-Mevla rahmet eylesin-asker canını aldılar.Cennete iletiler.Goca Kara Ali o zaman nede güzel gülüyordu,görsen!...Lakin inşallah göreceksin.Hele birkaç sene daha sabret! Hazırlan, silahını kullanmayı öğren.Kendine çelik gibi göğde yap.

O zaman inşallah bu düşmana gelirsen,benim geberttiğim kadar mel'un gebertirsin.İnanır mısın,Mehmed,bu harpde kendi elimle öldürdüğüm Moskof yirmiye geçti be! İşte askerlik böyledir,yirmi kişi öldürürüm,bizim ilde yirmi bin kişi yaşar.Hangi birini söyleyeyim,dizim dibinde şehid olan Kara Ali'yi sakın unutma ha o melekler senin rüyana girsin.Mehmed! Düşmanı kırıyoruz,vuruyoruz,bitiriyoruz,orduya namazlarında dua et ağanıda ara sıra hatırla sen daha ma'sumsun,orduya dua edersin,Allah kabul eder.Beni hatırlarsan vücudumdan kurşun geçmez.Ben şehit olmak isterim.Ama önce seni büyütmeliyim ellerimle askere vermeliyim,sonra beraber cenge gitmeliyiz.Ben de Kara Ali gibi senin dizinin dibinde şehid olayım,anladın mı oğlum?Daha ziyade yazdıramayacağım zira gözlerimden sıcak bir şey dökülüyor gibi oluyor.Beni soranların hepsine çok çok selamlar ederim.

Ağabeyin Ömer Onbaşı

Makam-ı küçük biraderim Mehmed Efendi,

Ağanın bu sözleri üzerine benimde gözlerim yaşarib artık bir diyecek galmayub Hüda'nın birliğine emanet olasin.

Bölük Emni ve Başçavuş Hüseyin

BİR BÖLÜK KOMUTANININ MEKTUBU (ÇANAKKALE-1915)

24 Temmuz 1915'te düşman Seddülbahir mıntıkasında ikinci hatta bulunan bölüğümün İlderesi'ni takiben Gaziler Tepesine yetişmek için silaha sarıldıkları bir günde bütün bölüğe misal olan fedakar dört neferin kahramanlıkları:

Sabah güneşinin doğmasıyla birlikte yüzlerce topun soğuk namlusundan müthiş seslerle çıkan mermilere asabiyetle yumruklarını sıkarak askerlerim,düşman üzerine atılmak ve onları yere sermak için dört gözle bekletilen ileri hareketin emrini aldı. Gaziler'i takviyeye gidiyorduk .

İlderesi, düşmanın yüzlerce mermisin düştüğü yer olup, buradan geçmek biraz tehlikeli ise de , düşmandan intikam için bütün bedenleri titreyen askerim, din kardeşlerine yetişmeğe mani olan her şeye bir alakalı bakışla, fırlayarak ileri atıldılar.

Yol üzerinde her nasılsa düşman mermisinden ateş alan bir sandık cephane, yolu bütün bütün kapamış,dini,vatani, milleti için yoldan geçmeye çırpınan bu Türk kalpleri, civardan tedarik ettiği kum torbalarını omuzlayarak yanan sandık üzerine hemen dördü birden atıldı. İki saniye sonra sandık, torbalar altında kalmış ve yolumuza mani olacak müşkülât ortadan kaldırılmıştı.

Bu dört askerin cesareti ve fedakarlığı sayesinde İlderesi yolu açıldı. Tam zamanında Gaziler'de bulunan

silah arkadaşlarını yetiştirmek mümkün oldu ise de, Ethem Onbaşı ismindeki nefer bu vazifeyi yerine getirdikten sonra sol kalçasından şarapnel misketi ile yaralanarak şu sözleri söyledi:

“Bir senedir kullandığım silahımla hunhar düşmana bir kurşun atmadan hastaneye gidiyorum. Bari benim intikamımı siz alın” diye ellerime kapandı ve sulu gözletinden yaşlar akıtarak ayrıldı.

Bu dört yavrunun azmini değil kurşun, süngüler ,toplar bile kesemediğinden kahramanca hareketleri,ecdadımızın Osmanlı Tarihindeki sırasına geçmekle, gelecek nesillere yadigar olmak üzere isimlerinin zikr olunmasını görev bilirim.

BİR ŞEHİDİMİZİN SON MEKTUBU

Çanakkale Savaşlarında şehit olan Kolağası Mehmet Tevfik Bey

Ovacık Karibindeki Ordugahtan 31 Mayıs 1915 Pazartesi

Sebebi hayatım. Feyz-ü refikim. Sevgili Babacığım Valideciğim.

Arıburnunda ilk girdiğim müdhiş muharebede sağ yanımdan ve pantolumdan kurşun geçti, ham-dolsun kurtuldum. Fakat bundan sonra gireceğim muharebelerden kurtulacağıma ümidim olmadığından bir hatıra olmak üzere şu yazılarımı yazıyorum.

Hamdü senalar olsun Cenab-ı Hakk’a ki beni bu rütbeye kadar isal etti. Yine mukadderati ilahiye olarak beni asker yaptı. Siz de ebeveynim olmak dolayısıyla beni vatan ve millete hizmet etmek için ne suretle yetiştirmek mümkün ise öylece yetiştirdiniz. Sebeb-i Feyz-ü refikim ve hayatım oldunuz. Cenab-ı Hakk’a ve sizlere çok teşekkürler ederim. Şimdiye kadar milletin bana verdiği parayı bugün hak etmek zamanıdır. Vazife-i Mukaddese-i Va-taniyeyi ifaya cehdediyorum. Rütbe-i Şehadete suudedersem Cenab-ı Hakk’ın en sevimli kulu olduğuma kanaat edeceğim. Asker olduğum için bu her zaman benim için pek yakındır, sevgili babacığım ve valideciğim. Göz bebeğim olan zevcem Münevver ve oğlum Nezih’ciğimi evvela Cenab-ı Hakk’ın saniyen sizin hümayenize tevdi ediyorum. Onlar hakkında ne mümkün ise lütfen yapınız. Oğlumun talim ve terbiyesine siz de refikamla birlikte lütfen sayediniz. Servetimizin olmadığı malumdur. Mümkün olandan fazla bir şeyi isteyemem, İstesemde pek beyhudedir. Refikama hitaben yazdığım mel-fuf mektubu lütfen kendi eline veriniz. Ağlayacak üzülecek tabii müteselli ediniz. Mukadderat-ı ilahiye edecek vech ile veriniz. Münevverin hafızasında veyahut kendi defterinde mukayyet duyunat da doğrudur. Münevver’e yazdığı mektubum daha mufassaldır kendisinden sorunuz. Sevgili baba ve valideciğim. Belki bimiyerek size karşı da kusur etmişimdir, beni affet mukadderatı ilahiye böyleymiş hakkını helal et ruhunu şadet, yengeniz Münevver hanımla oğlum Nezih’e sende yardım et. Sizi de Cenab-ı Hakk’ın lütuf ve himayesine tevdi ediyorum. Ey akraba ve ehibba ve evda cümlenize elveda, cümleniz hakkınızı helal ediniz. Benim tarafımdan cümlenize hakkım helal olsun. Elveda elveda cümlenizi Cenab-ı Hakk’a tevdi ve emanet ediyorum. Ebediyen Allah’a ısmarladım. Sevgili, babacığım ve valideciğim.

Oğlunuz Mehmet Tevfik

Anasından Hasan Çavuş’a Mektup

*Oğlum Hasan, üç aydır ki mektubunu almadım,
Gece, gündüz hayır duanızdan geri kalmadım,
Sen onbaşı olmuş idin, Akşehir’den giderken.*

Çavuş oldum diye yazdın, tabur cenge girerken,
Zafer için her cengine yedi hatim adadım.
Allah korusun ocağımda sensin kolum kanadım.
Yaradanım sana nasip ederse şahadet,
Odur kulluk Hakka, vatan millet için ne devlet
İmam dedi; Çanakkale’de ulu şanlı cenk olmuş.
Düşmanların siperleri baştan başa leş dolmuş.
Derelerden, tepelerden seller gibi kan akmış.
Korkak düşman geri kaçmış, toplarını bırakmış,
Sen o kanlı derelerden topladığın sümbülü,
Yolla taksın yavukluna ziynet bulsun kakülü.
Geçen gece ben bu cengin rüyasını görmüştüm.
Sevincimden ağlayarak hayır diye yormuştum.
Plevne’de yatan şehit baban eve gelmişti.
“Hasan Gazi oldu.” Diye bana müjde vermişti.
Sonra gördüm sağ elinde yükselmişti bir bayrak,
Din hasmının kalesine dikilmişti o sancak.
O sancak ki Türklüğün şanlı namus gömleği.
Cana millet bilin anın uğrunda ölmeyi.
Sen düşünme millet bize gözü gibi bakıyor.
Şükür, bolluk, zat, zahire her taraftan akıyor.
Eğer köyde ölen kalan var mı diye sorarsan,
Konu komşu eşi dostu hatırlayıp anarsan,
Muhtargilin Ahmet şehit olmuş haber geldi dün.
Köy giyindi kuşandı, hep namazgaha gittiler.
O şehidin remmetullah duasını ettiler.
Yeri belli olmak için mezarını kazdılar.
Bir taş dikip Ahmet şehit oldu diye yazdılar.
Kurban kesip hatmi şerif indirdiler, hep ona
Gönderildi onun gökte yatan şanlı ruhuna.
Sen bilirsin yavuklusu kumral saçlı Emine,
Bir al bayrak aşmış idi o gün kendi evine.
O güzel kız yeşil örtü örtmüş idi başına.
Bir kurumla oturmuştu, köyün dibek taşına,
Hiç kırmadı ağlamadı sandım onu bir melek,
Onun erlik ocağını söndürmüştü kör felek.
Sürme çekmiş, kına ,ile süslemişti elini,
Olmuş idi telli duvaklı nurlu şehit gelini.
Dedi; Ahmet beni artık ahrette beklesin.
Ben onunum utanmasın beni Hak’tan istesin.
Kaderim bu, şehit olmuş benim şanlı yiğidim,
Kız kalırım varmam ele benim canlı şehidim.

Birinci Kolordu Hıfzıssıhha Müşaviri
Ve Sertabip Vekili
Abdülkadir(NOYAN)

Mütareke(ateşkes) Teklifi 9 Temmuz 1915

Buradaki hayatımdan hiç unutamayacağım bir safhayı belirtmeden geçemeyeceğim. Sığındere Harbi oldu,Her iki taraf çok telefât verdi. Şehitlerimizin defni için İngilizlere bir günlük mütareke teklifi yapmak lüzumu hasıl oldu. Cenup Gurubu Kumandanının bu teklifini havi mektubunu kolordumuzdan Erkanı-Harp Yüzbaşı Yusuf Beyle ben götürdüm. Esasen muharebe cephesi çok uzak değildi. Evvela atlarla, sonra yaya olarak dere tepe aşip ilk siper hatlarımıza girdik. Düşman siperleri de 100-120 metre ileride görülüyordu. Siperlerin bazı yerlerinden geçerken bize rehberlik eden subay burada çok eğilin bu noktaya düşmanın makineli tüfeği tesbit edilmiştir, ufak bir karaltı görseler ateş ederler diyordu.

İlk siperin manzarası çok elemli idi. Önde,yatan şehitlerimiz ve düşman maktulleri o derece sık idi, ki Cuma Namazında bir camide cemaatinin secdeye yatmış manzarasını andırıyordu. Yalnız,bu yatış gayri mutaza'mdı ve ebedi bir sükuna dalmış şehit ve maktullerin mahşeri halinde görülüyordu. Bu ölülerin ağız ve burnuna sinekler yumurtlamış ve buralarda büyüyüp,beslenen sürfeler(kurtlar) tombul ve beyaz birer şekil almış olduğu halde siperlere karınca gibi yürüyor, iğrenç bir manzara hasıl ediyordu. Günlerce açıkta kalmış cesetler kokmuş,etrafa çok fena bir koku yayılmıştı.

Bu hata günlerce gece,gündüz ateş karşısında bulunan kahraman Türk askerleri bu duruma da alışmışlar, mütevekkil, cesur ve matın bir gayretle düşmanı olduğu yere çivilemişlerdi.

İlk hatta girer girmez bir beyaz bayrak çıkardık. O hatta bizim taraf ateşi kesti. Düşman tarafı öte, beriye el bombası atıyor,makineli tüfek ateşi açıyordu,İngilizler de bize karşı bir beyaz bayrak çıkardılar. Yusuf Bey siperin dışına çıktı,benim siperde kalmamı muvafık gördü.50-60 adım ilerledi. Karşı hattın da bir ingiliz subayı çıktı o da 50-60 adım ilerledi. Birbirine kavuştular. Mektup teslim edildi, ingiliz kumandanları denizde, zırhlıda imiş. Mektubun cevabını sabah erkenden, akşam geç vakte kadar bekledik .Beyaz bayraklar da bekledi. Akşam üstü aldığımız cevabı Cenup(Güney)Gurubu Karargahına getirdik.

Cevap manfi çıktı. Mütarekeyi kabul etmemişlerdi. Ertesi gün sabah erken büyük bir taarruza geçtiler. Derslerini de aldılar.

İtiraf ediyorum mektepte kokmuş kadavralar (insan ölüsü) üstünde teşrih(anatomi) dersi yapmış ve bir çok otopsi yapmak mecburiyetinde kalmış bir doktorem. Sinek kurtları ile de Askeri Hıfısıshha derslerimde ve et muayenelerimde meşkul olmuş bir insanım. Öyle olduğu halde ilk hattaki o koku bir hafta burnumdan çıkmadı, et yiyemez oldum. Kahraman Türk askerleri her mihnete(sıkıntı), her keder ve zahmete alışmış verilen eti de otu da ilk siperlerde yiyor, hakkına, kuvvetine ve imanına vererek düşmana silah sıkıyor, hücum edene süngü sokuyordu.

Savaş Sonrası Çanakkale'den Mektup

Milli Ajans Ve Tanin Gazetesi Muhabirinin Çanakkale'deki İzlenimlerini Anlatan Mektubu (1916)

(Anafartalarda İngilizlerin kullandığı zehirli gaz lekeleri)

Gelibolu yarımadasının Anafartalar mıntıkasından İngilizler mutlak bir hezimet kazancıyla firar ettikten sonra; aylarca kanlar ve ölümler altında kalan bu harp sahnesinde pek çok merak uyandıran sahneler kaldı. Bu terkedilmiş cephedeki görüntüleri; İngiliz siperlerine ve hazırlıklarına, yaşam tarzlarına ve özellikle elde edilen ganimetlere ait bilgileri yerinde görmek maksadıyla adaya geldi. İngilizlerin terk ettikleri bu 16km'lik Anafartalar cephesini, Arıburnu mıntıkasını, sahilin son bulduğu kıyılara kadar dolaşarak her tarafını ayrı ayrı görüp incelemek en büyük aceleyle ancak 2 haftada mümkün olabileceğinden, bölgelere ayrılarak hergün bir tarafı gezmeye karar verdi. Pazar günü sert bir kuzey rüzgarının esintisine rağmen pek kanlı bomba muharebelerinin

meydana geldiği ve İngilizlerin en önemli nokta ve savunma hatlarından birinin teşkil etmiş olan Kayacık Ağıl Sırtı'na gittim. Bizim cephemize yaklaştığımız zaman insan boyundan epeyce yüksek gizli yollardan sağa sola saparak rehperimle bir hayli yürüdük. Yollarda tesadüf ettiğimiz bir çok koyun kervanlarına geçit vermek için birçok defalar durmak zorunda kaldık. Nihayet ileri mevzilerimize ulaştık. Bomba infilaklarından, mayın gürültülerinden, obüs gürültülerinden her saniye facia yaşamaktan kurtulan saha, şimdi üzerinde çürüyen ölülerin sessizliğiyle bekleniyordu. İntizamlı halini muhafaza eden siperlerimiz üzerinden atlaya atlaya iki tarafın siperlerinin ortak çatışma bölgesine yetiştik. Ağır adımlarla yürümeye başladık. Gözlerim olanca kuvvetiyle herşeyi görmeye uğraşıyordu. Burada iki tarafın siperlerinin arasındaki mesafe 20 metreden başlayarak 2-3 metreye kadar birbirine yakın idi. Bizim siperlerin 2-3 metre yakınında düşmanın fırlattığı el bombalarının düşenleri pek çoktur. Bu izlere düşman siperleri yakınında çok tesadüf olmasına nazaran tarafımızdan atılan bombaların daima düşman siperi içine düştüğü, İngilizlerin el bombalarını fırlatma kudret maharetleri az olduğu anlaşılıyor. Siperde pek ziyade merak ve itinaları malum olan İngilizler heralde bomba atmakta Türk'ün pazu ve bilek kuvvetine de rekabet edememiştir. Her iki tarafın siperleri yakınında patlatılan mayınların açtığı pek büyük çukurlara da sık tesadüf ediliyordu. Bu ateş sahasının ve siperlerimizin çoğunluğunda koyu paslı sarı, yeşilimsi (kimyasal gazlar) geniş lekelerle tesadüf bulunuyordu. Bunlar düşmanın attığı boğucu gazlı mermilerden meydana gelmiştir. Siper hatlarının gözümle görebildiğim uzun bölümünde bu lekelerden var. Bu boğucu gazlar ihtimal ki havanın cereyanından ziyade lekesinden pek çok insan boğulmamış ise de herhalde kusarak bayıldıkları olmuştur. İngilizlerin medeni harpten uzaklaştıran bu kimyasal gazı kullanmaları belki yaradılış tabiatlarından belki de acizlik neticesidir. İngiliz siperlerinde bu gaz lekelerine hiç tesadüf edilmemesi, bizim medeni harp yaptığımızı ispat eder. Siperlerimizin sağında, solunda, ortasında, içinde düşmanın deniz ve kara toplarının en küçüğü 30cm'likten en küçük parçalarına kadar yağdırdığı mermilerin açtığı sayısız küçük büyük çukurlar... İngiliz siperleri üzerinde mermilerimizin oyduğu binlerce çukurlar...

İngiliz siperlerinin içerisine girdik. Düşman siperlerini arazinin engellerine ve şekline uygun olarak tesis etmiş. Grup grup açtıkları siperlerde kazma ve kürekten ziyade kum torbalarından istifade edilmiş. Bu yüz binlerce kum torbaları siper tesisinde büyük kolaylık ve hız temin eder. Siperlerin içerisinde toprak kenarlarının geometrik düzgünlüğünden kullandıkları kazma ve küreklerin keskin olduğu anlaşılıyor. Birer metre koltuk siperiyleileriye doğru çıkıntılı teşkil eden siper cephesi birer mangaalacak kadar uzun. Siperlerdeki derinlik bir İngiliz boyundan epey büyük. Ateş edileceği vakit askerin, yarısının dayanak mevziine yetişmesi için siper ateş cephesinin kaidesinde birer set mevcut. Ateş ederken yaslandıkları duvarda el uzanacak mesafede sırayla oyulmuş, tahminen 150 fişek konulabilecek büyüklükte raflar var. Cephe duvarının mukabil duvar kaidesine yakın ihtiyat cephanesi kısmında, duruma mahsus dikdörtgen ve genişçe oyuklar, bunların üzerinde de konserve kutuları, yiyecek kapları koymak için yine uzun oyuklar bulunuyor. Ara siperlerin köşelerinde 8-9 kişinin sığacağı inler açılmış ki bunklar topçu ateşine karşı korunacak yerler olacak. Gizli yollar ancak bir adam geçebilecek genişliktedir. Her neferin ateş esnasında başını emniyet altında bulundurmak için kum torbaları arasına mazgallı çelik levhalar geçirmişler. Bazı mevzilerin önlerinde tel örgü engeli mevcut. İngilizlerin siper tertibatında heralde epeyce mükemmellik görülüyor. Siperleri içerisinden bizim siperler istikametinde patlamış ve henüz oyulamaya başlanarak terk edilmiş birçok mayın ağızlarına tesadüf olunuyor. Bu toprak kütlelerinin içinde çöküntüye mani olmak için biri diğerine sıkışıp irtibat edecek tarzda hazırlanmış kalınca ve bir metre uzunluğunda tahtala kullanmışlar. Bu kütlelerden bazıları bizim siper hatlarına doğru gidip, siperlerimize birkaç metre mesafede küçük bir delikte son buluyor. Bir kişi serbest hareket edecek genişlikte olan bu deliğin içinde siperlerimizin içine bomba atarlarmış. İngilizler işte bu suretle siper hatlarından hedeflerine ulaştıramadıkları bombaları siperlerimiz içerisine düşürmek çaresini bulmuşlar. Nihayet aceleyle bırakıp kaçtıkları bu siperler özetle mükemmel ve yeni yöntemle alet ve araç istihkamıyla ne yapabilmesi mümkünse büyük bir gayret ve faaliyetle yapmışlar. Nihayet aceleyle bırakıp kaçtıkları bu siperler maksatlarının ayakları altında ezilmiştir. Gerek siperlerinin içinde ve gerek ateş hattına doğru fırlatılmış milyonlarca et, sebze, süt, reçel, muhtelif boyutlarda yuvarlak, dikdörtgen, kare, renkli renksiz boş teneke kutuları herhalde işinin bilen bir bezirganın tamahını çeker. Her adımda fırlanmış süngülere parçalanmış tüfeklere, elbise parçalarına, çürümüş kunduralara, kanlara bulanmış miğferlere tesadüf ediyorduk. Sonra insanın tüylerinin diplerini donduran feci ve pek feci sahneler... Çürümüş el kol ve bacak parçaları, etleri düşmüş İngiliz kafaları, kurumuş kunduralar içinden uzanan bacak etleri, kan lekeleri, gömmeye vakit bulamadıkları naaşlar. Üzerine pek az toprak attıkları cesetlerin yağın yağmurların tesiriyle kolları bacakları meydana çıkmış

zavallı ve zavallı İngilizler... Bir taraftan amele kollarımız bu cesetleri gömmekle bir taraftan nakliye kollarımız tahribat kuvvetlerinin çıkardıkları yığın yığın ganimetleri taşımakla meşgul idiler. Meydanda bırakılan eşyadan yiyeceklerden çok başka birçok yerde gömülmüş cephane, bomba sandıklarına, malzemeye, konservelere tesadüf ediliyor. Biz bu Kayacık Ağılı Sırtı'nu dolaşırken Arıburnu istikametinden düşmanın iki direkli, iki bacalı kruvazörü Anafartalar sahil açıklarına doğru gitti. Uzun müddet durarak bu terkedilmiş sahayı gözetledi. İhtimal ki açıklardan, Anafartalarda yatan binlerce İngiliz ölülerini kutsuyordu. İhtimal ki götüremedikleri şeylere hiç olmazsa uzaklardan son bir defa bakıyorlardı. Akşam oldu. Bugünün dolaşmasına biz de son vermeye mecbur kaldık. Geldiğimiz yola döndük. Siperlerimiz üzerinden atlaya atlaya geçtik. Yetiştığımız bir meydanda ayaklarına geçirdikleri yeni İngiliz kunduralarının verdiği neşe ile dolaşan askerlere, güzel İngiliz çadırlarının kurulnmasını talim eden bölüklere tesadüf ettik. Bu büyük çadırlar biri diğerine bizim çadırlar gibi bağlanırsa da bunlarda düğme ve ilik yerine yalnız delikler var. Bu delikler birbirlerinin üzerine getirilerek bağlanıyor. Dönüşte de yollarda yine pek çok ganimet taşıyan mekkare kollarına rastladık. Terk edilmiş mintikalar artık sırayla hergün dolaşılacaktır.

Milli Ajans Ve Tanin

Gazetesi Muhabiri

Cemil HAKKI

KAYNAKÇA

Anon. Yaşayanların Ağzından 18 Mart Çanakkale Zaferi, Eski Muharipler Cemiyeti Yayınları, Derleyen Gıyasettin YETKİN, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1968.

Cepheden Mektuplar, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 1977

NOYAN, Ord. Prf. Dr. Abdülkadir., Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarım, İstanbul.

Harp Mecmuası, Yıl 2, sayı 16, 1915.

Kahramanlık Destanları, Genel Kurmay Yayınları, İstanbul Askeri Matbaası, 10 Şubat 1937.

İNCEOĞLU, Necati., Siper Mektupları, Remzi Kitapevi, Aralık, 2001.

DÜNDAR, Can., Gölgedekiler, İmge Kitapevi, İstanbul, Mayıs, 2002.

GÜZEL, Abdurrahman., Ç.O.M.Ü. Atatürk Ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları Çanakkale, Çanakkale, 1996.

ÜNAYDIN, R.E., Çanakkale’de Savaşanlar Dediler ki, T.T.K., Ankara, 1960.

HAMILTON, Ion., Gelibolu Günlüğü, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1989.

KOCATÜRK, Utkan., Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, Türkiye İş Bank Yayınları, Ankara, 1993.

YILDIZ, Cemalettin., Seddülbahir Kahramanları, Çağlayan Yayınları, Mayıs, 2003.

ÖNDER, Cahit., Yaşayan Çanakkaleli Muharipler, Çanakkale Seramik Yayınları, 1981.

ENER, K., Çanakkale’den Hatıralar, M.M.V., İstanbul Temsil Bürosu Yayınları, No:2, İstanbul, 1954.